

TOMI HARMADIK SZÜLETÉS NAPJA**VÁLOGATOTT KÉPEK TOMI KÉPESKÖNYVÉBŐL****Egy családi örökség története a theresienstadti gettóból**A könyv eredete:

Bedrich Fritta Csehszlovákiából származó zsidó festő és karikaturista volt, akit a náci uralom alatt 1941-ben zártak a theresienstadti gettóba, ahol a technikai osztály vezetését bízták rá. Ezen a technikai osztályon 15 zsidó festőművésznek kellett elvégezni mindazokat a technikai munkákat melyeket a németek meghatároztak. A technikai feladatok mellett náci propagandát terjesztő műveket, rendelésre tájképeket és a német tisztek családtagjainak a portréit is meg kellett festeniük.

Minden egyéb téma szabad és privát festése a legszigorúbb büntetéssel járt.

A zsidó művészek azonban titokban a valódi gettói életet festették meg, s ezeknek a műveknek egy részét nagy veszélyek árán kicsempészték a gettóból és eljuttatták a cseh ellenállási mozgalomhoz és a Nemzetközi Vöröskereszthez is. A Vöröskereszt gettóbéli látogatása után bebörtönözték őket, Frittát is, feleségével, Hanzival és kisfiával, Tomival együtt, Ottó Unger, az egyik festő kezét pedig nyomorékká verték. Hanyi a börtönben lelte halálát, Frittát Auschwitzban gyilkolták meg 1944-ben. A házaspár 3 éves kisfiát, Tomit, a család közeli barátai, Leo Hass és felesége nevelték fel. Ők leltek rá e kis könyvre a háború után, a gettóban elrejtett többi festmény között, melyet Fritta a fiának szánt.

A Hess család, Fritta kérésére, csak a 18-adik születésnapján adta át Tominak az örökséget.

„Tommy: To Tommy, for his Third Birthday in Terezin, 22 January, 1944.

Written and illustrated by Bedrich Fritta. Translated from Czech into Hebrew By Ruth Bondy. Yad Vashem, Jerusalem. 1999.”

Theresienstadtrol:

Theresienstadt, avagy csehül Terezin, Ferenc József által alapított erődváros volt Csehszlovákia északi részén. A várost Mária Terézia császárnőről nevezték el.

A Második Világháború idején a németek ebbe a városba deportáltak 140,000 zsidót Bohémiából, Moráviából, és Közép-Európából. A gettó az SS abszolút hatalma alatt működött, cseh csendőrök közreműködésével tartották fenn a rendet, s a gettó lakosai általuk tudták valamiképpen fenntartani a kapcsolatot a külvilággal. A nácik Theresienstadtot gyűjtőtábornak szánták, amelyben híres és kiváltságos német és nyugat-európai zsidókat tereltek össze, hogy onnan később fokozatosan a megsemmisítő táborokba irányítsák őket. A népiirtást álcázva Terezint ebből kifolyólag elsősorban az európai közvélemény megmentésére szánták, úgy, hogy ezt a várost a nácik mint „a zsidók új letelepítésének helyszíne”-ként tüntették fel. A cseh zsidó vezetőség azért támogatta ezeket a német terveket, mert azt remélte, hogy ezáltal a cseh zsidók a háború végéig hazájuk földjén maradhatnak, s megmenekülhetnek.

A gettó lakosságának a zöme asszimilált zsidó volt, de voltak köztük cionisták és ortodoxok, sőt kikeresztelkedettek is. A cionisták működtették az iskolákat, a Zsidótanács élén Jakov Edelstein állt, neki kellett, társaival együtt, a deportáltak névsorait összeállítani, s a gettó mindennapi működését biztosítani. A fiatalok kulturális foglalkoztatásáért a cionista ifjúsági mozgalmak voltak felelősek az úgynevezett „Jugendheime” keretében. Miután az európai zsidóság számos kulturális nagyságát, zenészeket, írókat, festőket, színészeket ebbe a gettóba tömörítették, a kulturális élet az állandó éhség, a megpróbáltatások, a betegségek és az akciók ellenére is magas színvonalon folyt. A nácik ezeket a kulturális tevékenységeket használták ki gyilkos akcióik palástolására, amikor 1944 júliusában a Vöröskereszt látogatása alkalmával boltokat, kávéházakat, bankokat, iskolákat s óvodákat nyitottak a gettó utcáin, virágoskerteket ültettek körös körül, sőt még filmet is készítettek a mintagettóról, miután előzőleg Auschwitz gázkámrába űzve több ezer embert, lényegesen csökkentették a gettó zsúfoltságát. Rövid idő után mindazon zsidókat akik részt vettek a Vöröskeresztnek szánt szemfényvesztésben, szintén elgázósították. A gettó 1945 áprilisában szabadult fel, 140,000 zsidóból 19,000 maradt életben.

“Encyclopedia of the Holocaust. Editor in Chief: Israel Gutman. Sifriat Hapoalim Israel, 1990.”

Thomas Fritta Hess szavai a könyvről 1999-ben:

Mindazok után, amiken az életem folyamán keresztülmentem, már nincs semmi mondanivalóm, mert a szavak elillannak, elvesznek a felejtés mélységében.

Csak a szeretet maradandó. Csak az maradt meg nekem, s árad e könyv minden egyes lapjából. A szeretet, mely félelemmel s reménnyel keveredve egész életünkben végigkísér bennünket.

Ez a könyv végigkíséri az életemet, ma is mutogatom mindenkinek a képeit pont úgy, ahogy annak idején mutogattam őket a gyerekeimnek, azért, hogy továbbadjam azt, amit én kaptam. Azt a fontos üzenetet, hogy létezik szeretet, remény és álom a legnagyobb sötétségben is.

Ez a könyv nemcsak gyerekeknek szól, hanem nekünk, felnőtteknek is. Mi felnőttek már rég eltávolodtunk a gyermekkorunktól, már elfelejtettük szépségeit, már rég nem emlékezünk a naívságra, a tisztaságra, elhagytuk a képzelet színes világát, s talán ez az oka annak, hogy olyan távol állunk gyerekeink világától. Én se vagyok már az a kis Tomi, aki a könyvben szerepel, már rég nem vagyok az. Én is felnőttem mint mindenki, sok mindent elfelejtettem, sok mindentől eltávolodtam, de a kis Tomi még mindig megmaradt bennem, valahol mindig ott van a lelkem mélyén. Szerencsémre megmaradt bennem a kis bohóc, aki néha sír, néha nevet, de főként szereti a világot és az embereket. Örökre hálás vagyok azért, hogy az életemet kaptam ajándékba, ami olyan sokaknak nem adatott meg.

Pedagógiai feldolgozás

Tomi könyvét különböző korosztályokkal különböző megközelítésekben lehet olvasni, tanulmányozni. A történet középpontjában egy 3 éves zsidó kisfiú áll, aki Theresienstadtban élt 4 hónapos kora óta, s akit a szülei barátai neveltek fel, miután ők maguk a nácik áldozataivá váltak. Az első fázisban Tomit be lehet mutatni a Holokauszt témája érintése nélkül is, miután maga a könyv, az apa és fia közötti viszonyt illusztrálja. Másrészt Tomi könyve által, a sokkolás mellőzésével, burkoltan mutathatók be a gettói élet nehézségei, melyek megismerése további kérdésekre ösztönözheti a tanulót, amelyek által a saját képességének, lelki érettségének megfelelő szinten vezethetjük őt a Holokauszt fokozatos megismerésére. Ebben az esetben nem a gyilkolást, a halált részletezzük, hanem a gettóban izolált gyermekek s szüleik mindennapi nélkülözéseit, az életért folytatott harcukat, látható és láthatatlan érzelmeiket, gondolataikat, vágyaikat szemléltetjük. „Tomi” ebből a szempontból a reményt jelképezi, s ezért alkalmas a fiatal korosztály számára. Tomi könyve megvilágítható egyfelől művészeti szempontból, másfelől a történelmi dokumentáció különböző fajtáit is be lehet általa mutatni. Ebben az esetben a rajz, a festmény áll a történelem szolgálatában, és maguk a festők, akik tiltott munkájukkal tulajdonképpen a náci rezsim ellen álltak. Hiszen Tomi szülei teljes tudatában voltak cselekvésük történelmi fontosságának, s ezért más tereztini művésztársaikhoz hasonlóan,

életükkel fizettek. Tomi könyve, tartalma miatt nem csak történelmi dokumentáció, hanem erkölcsi értékek öröksége is, morális felhívás, avagy üzenet a következő generációk számára.

A képek didaktikai elemzése:

Ez az elemzés a korosztályi pedagógiai felfogáson alapszik, melynek alapján a Holokauszt témáját a tanítványok korához, lelki és szellemi felfogóképességeikhez mérten dolgozzuk fel.

Minden képet előbb bemutatunk, hogy megismerkedhessünk Tomival. Ezen a fokon Tomi könyve egy kedves, barátságos képeskönyvnek tűnik, melyben minden gyermek megtalálhatja önmagát is, hiszen itt egy kislány és az édesapja viszonyáról van szó melynek keretében az apa a könyvön keresztül próbálja fiának továbbadni mindazt amiben hisz és reménykedik. Az ebből a szempontból megvilágított kép az egész témát univerzális emberi fényben mutatja be. A következő lépésnél, amikor feltesszük a kérdéseket, melyek a képek mögötti történelmi tények fokozatos megismerése felé vezetnek, a barátságos képek szomorú történetté válnak.

Ezekután meghatározzuk a válaszadás irányait, melyek a történelmi tényeken alapulnak.

A kérdéseket és a válaszokat a tanítványok korának megfelelően fogalmaztuk meg. Minél idősebbek a tanítványok, a kérdések és a válaszok annál inkább elmélyülnek, alaposabbak és részletesebbek lesznek.

(Lásd: „Felsőtagozatnak”)

Tomiról kicsiknek, nagyoknak- alsó tagozattól gimnáziumig

A legfiatalabb korosztálynak, a hatéveseknek, a Tominak készült rajzokat csak azon a szinten mutatjuk be, ahol Tomi élete minden hozzá hasonló korú gyerek életéhez hasonlít, tehát egyelőre a Holokauszt érintése nélkül. Ezek szerint, mint minden gyerek, Tomi is szeret játszani, rajzolni, sétálni, kirándulni, szereti az állatokat. Néha rosszkodik, s olyankor a szülei haragszanak rá.

Minden gyerek szeret enni, főleg nyalánkságokat, édességeket, minden gyerek várva várja a születésnap meglepetést. Minden gyereknek megvan a saját álma arról, hogy mi lesz ha nagy lesz, az egyik tűzoltó akar lenni, a másik űrhajós vagy pilóta, s reménykedik abban, hogy ezeket az álmokat valóra tudja majd váltani, szülei örömére.

Miután először végiglapozzuk Tomi könyvét, ott ugyanezeket a dolgokat látjuk. Valami azonban mégis furcsa ezekben a rajzokban, s ha újra átnézzük a rajzokat, már

felmerülnek a nehéz kérdések, mert itt már fokozatosan megközelítjük a Holokauszt témáját, s ezért a vidám rajzok egyre szomorúbbá válnak. Ezekre a kérdésekre a képek elemzésén keresztül válaszolunk, a tanítványok kora, szellemi és érzelmi fejlettségi szintje szerint.

Első kép: Tomi az ablakban

Tomi egy bőröndön állva néz ki az ablakon. A szoba falai festetlen téglákból állnak. Tomi neve alatt a következő felirat áll „Tomi harmadik születésnapja Terezinben. 1944. Január 22.”

1. *Hol van most Tomi és honnan érkezett erre a helyre?*
2. *Mi van a bőröndjében?*
3. *Hogy néz ki belülről a szoba fala?*
4. *Milyen tájat lát Tomi az ablakon keresztül?*

Válaszadás irányai:

Itt Tomi “bemutatkozik” és “elmeséli” családjá történetét:

“Én innen egy elég távoli városban, Prágában születtem. Csodaszép, mesebeli városra emlékszem, teli fákkal, kertekkel, hidakkal, apró kis templomokkal és zsinagógákkal. Ebben a városban élt az én családom, a Fritta család, nagypapa, nagymama, Bedrich a papám és Hanzi az anyukám. Nagyon szép házban laktunk, s amíg a nácik el nem foglalták Prágát, azt hiszem boldogak is voltunk. Prágában sok zsidó élt, de a nácik, akik elfoglalták a várost, nem akarták, hogy a zsidók továbbra is ott lakjanak. Ezért aztán egyre nehezebbé tették a zsidók életét, boltjaikat bezáratták, értékeiket elvették tőlük, és akartuk ellenére egy más városba üldözték őket. Ez történt az én családommal is. Így érkeztünk Terezin városába, amit magas falakkal vettek körül, és gettónak neveztek.”

Tomi a gettóban van, amolyan ideiglenes, kellemetlen lakóhelyen, ahová őt családjával együtt áttelepítették, s ahonnan nem mehettek vissza otthonukba, amit elvettek tőlük. Tomi szülei a bőröndben tartják mindazokat a tárgyakat, amelyeket régi otthonukból megmentettek, mert onnan sem hozhattak magukkal mindent, csak annyit, amennyit megengedtek nekik. Ez minden, ami Tominak megmaradt régi otthonából. Ezen a kényszerlakóhelyen nagyon rossz volt lakni, nem volt elég hely

mindenkinek, néha több család lakott egy szobában, nem volt konyha, fürdőszoba, melegvíz, nem voltak olyan boltok ahol igazán lehetett volna vásárolni, hanem az emberek a saját holmijaikat csereberélték egymás közt, s amikor végül már mindenük elfogyott, nagyon sokat nélkülöztek. Még a táj is kopár, szomorú, Tomi családjának tilos volt az utcákon sétálni.

Felsőtagozatosoknak:

A tanulókat egyéni vagy csoportmunkával lehet a gettók felállításának és működésének tanulmányozásával megbízni, a témához kapcsolódó bibliográfiával együtt, különös figyelemmel kísérvé Theresienstadt történetét.

Második kép: Születésnap torta

Tomi 3 éves, ma van a születésnapja, s a kép a születésnap tortáját ábrázolja. Itt meg lehet kérdezni a gyerekektől, hogy melyik a kedvenc tortájuk, ki és hogyan szokta elkészíteni, hogyan szokták megünnepelni a születésnapjukat, milyen ajándékokat szeretnek kapni.

1. Miért kell lerajzolni a tortát?

Válaszadás irányai:

Tomi, családjával együtt, olyan helyen van, ahol nincs elég ennivaló, s nincs lehetőségük tortát sütni. Talán így akarják megünnepelni a fontos eseményt, a nélkülözés ellenére.

Felsőtagozatosoknak:

A náci uralom alatt a zsidókat gettókba zsúfolták, ahol éhhalálra voltak ítélve. Ezeket a cselekedeteket a nácik az úgynevezett fajelméletre alapozták, mely szerint az árja faj, a fehérbőrű, kékszemű, szőke német, s más észak-európai emberfajok fogják uralni a világot, a szlávok, mint alacsonyrendűek, fogják az árjakat munkájukkal szolgálni. E fajelmélet szerint a zsidók az emberiség megmértelyezőinek számítanak, s ezért nincs létjoguk

Harmadik kép: Tomi alszik

Tomi „csucsukál” az ágyában, ahova lefektették a szülei.

1. *Hogy néz ki Tomi ágya?*
2. *Miért van rajta háló meg függöny?*

Válaszadás irányai:

Tomi nem aludhatott rendes ágyban, mert nem volt erre lehetőség azon a kényszerlakhelyen, ahol élt. Tomi szülei mégis igyekeztek egy kis külön meleg zugot létesíteni kisfiuknak, hogy kevésbé zavarja őt a környező zaj, a sok ember, akikkel egy helyiségben laktak. Talán ezért függönyözte le az ágyát a mamája.

Felsőtagozatosoknak:

Részletesebben fel lehet tární a gettók lehetetlen életkörülményeit, fényképek és tanuvallomás részletek kíséretében. A zsúfoltság betegségeket okozott, orvosi kezelési lehetőségek nem voltak. Állandó éhség, megaláztatások, állandó rettegés mindazokért, akiket már elűztek a gettóból, s nem volt róluk hír.

Negyedik kép: Tomi rajzol

Tomi elmélyedve rajzol.

1. *Mit rajzol Tomi, milyen színeket használ?*
 2. *Milyen képet fest Tomi, szomorút, vidámat?*
-

Válaszadás irányai:

Mint mindenki, mi is csak találgathatjuk, hogy mit rajzolt Tomi, de az látható, hogy a szülei tisztelettel szemlélik 3 éves kisfiúk tevékenységeit, a gyerek „rajzol” nem “firkál”, sőt ebben a helyzetben is mindent megtettek annak érdekében, hogy Tomi kellemesen töltse idejét. Lehet, hogy ezzel Tomi jövőjére is gondoltak, talán belőle is híres festő lesz majd egyszer.

Felsőtagozatosoknak:

Itt lehet feltárni a Theresienstadtban működő művészek kettős életét, működését.

Egyúttal értékrendi kérdéseket is fel lehet tenni, mint például, hogy miért rajzolták meg a gettó életét is, titokban, a németek parancsa ellenére, amiért az életükkel is fizettek. Másrészt, miért festettek a németek parancsára ideális képeket.

Idősebb, gimnazista tanulókkal meg lehet tárgyalni az ellenállás fogalmát.

Ezzel kapcsolatban például a következő kérdéseket lehet megvitatni:

1. Milyen okokból határozza el magát valaki az aktív ellenállásra?
2. Milyen ellenállási formákról lehet ebben az esetben beszélni? Fegyveres ellenállás, propaganda, parancsmegszegés, mentés, szökés, minden áron való életben maradás..
3. Milyen árat fizettek ezek a emberek a tettükért, és miért voltak hajlandók ilyen áron ellenállni?
4. Kiket veszélyeztet az ellenállásuk?

Ötödik kép: Esik a hó

A képen Tomi a hidegtől kipirultan, mosolyogva tárja szét kicsi karjait, s boldogan élvezi a hóesést. Mi sem természetesebb ennél, hiszen úgy szeretjük a szép, fehéren hulló havat, amiből hóembert lehet építeni, szánkózunk rajta, hógolyózunk vele.

1. Miért kell ezt lerajzolni?
2. Lehetséges, hogy Tomi nem ismeri a havat?

Válaszadás irányai:

Tomi ismeri a havat, s főleg a hideget. De Tomi nem ismeri a tél szépségeit, nem

tudja, hogy a hóban lehet melegen felöltözve kellemesen sétálni, vagy játszani. Tomi csak a kínzó hideget ismeri, a zsúfolt, fűtetlen szobában, ahonnan alig járhat ki. Tominak nincs meleg kabátja, sapkája, csizmája, még a szüleivel se mehet ki szánkózni. Tomi még kicsi, s a szülei szeretnék valahogy tudatni vele, hogy a természet szép és kellemes is lehet, s kisgyerekek jobb körülmények között is élhetnek.

Felsőtagozatosoknak:

A gettóbeli élet lehetetlen körülményei ellenére Tomi szülei reménykedtek egy emberibb és szebb jövőben. Erre a jövőre akarták kisfiukat is felkészíteni.

Milyen ereje van ilyen szituációban a reménynek? Mi a különbség a remény és az illúzió között? Hogyan lehet megőrizni a megaláztatások és az állandó nélkülözések ellenére is az emberi méltóságot és a hitet?

Hatodik kép: Csomag! Csomag!

Tomi hatalmas csomagot bont fel, ami élelmiszerrel van tele. A csomagon különös felirat áll. Ez Tomi lakcíme.

- 1. Mit szoktak általában küldeni a születésnap csomagban? Mit szeretne Tomi ajándékba kapni?*
- 2. Mi van a csomagban? Miért örül ennyire Tomi a mindennapi ennivalónak, mi lehet ennek az oka?*
- 3. Miféle cím van ráírva a csomagra?*

Válaszadás irányai:

Általában a kisgyerekek édességeket vagy játékokat kapnak a születésnapjukra. De mint már tudjuk, Tomi egy kellemetlen helyen él, ahonnan nem engedik el, s nincs elég ennivaló sem, olyannyira, hogy szülei egészen lefogytak, miután saját szájuktól vonták meg a falatot, csak hogy Tomi kevésbé legyen éhes. Ezen a helyen nem voltak játékboltok, ahol lehetett volna vásárolni meglepetéseket, de ha lett is volna, Tomi szülei nem tudták volna megvenni neki, miután fizetés nélkül dolgoztatták őket reggeltől estig, s aki ez ellen ellenkezett, megbüntették. Másoknak még azt se

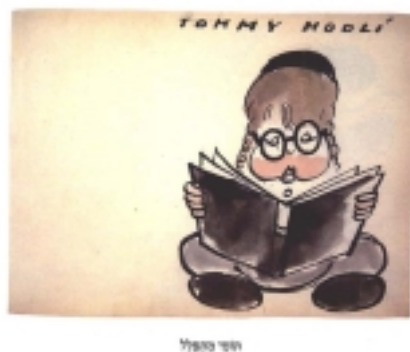

engedték meg, hogy dolgozzanak, s aki nem dolgozott, még azt a kevés enivalót se kaphatta meg.

Felsőtagozatosoknak:

Beszélhetünk a gettóbeli kényszermunkáról, a zsidó, s a többi alacsonyrendűnek számító munkaerő abszolút kihasználásáról, a náci rendszer gazdasági felépítéséről mindazokban az országokban, melyeket elfoglalt, leigázott a fajelmélet nevében. Másrészt megismertethetjük az áldozatok mindennapos harcát az életért, ami végtelen lemondást követelt minden egyéntől. Apák, anyák áldozták fel magukat gyermekeikért, de sok esetben a fiatal gyerekek lopakodtak ki minden veszély ellenére a gettóból, hogy valami ételmezt hozzanak elgyengült szüleiknek. Akit elfogtak ételmezsért csempészve, még ha fiatal gyerek is volt, kivégezték. Mit lehet tenni ilyen helyzetben? Ki tartja el a családot, hogyan? Voltak-e keresztény szomszédok akik ekkor is segítettek volt zsidó szomszédjaiknak? Ebben az esetben ismét meg lehet említeni azt, hogy Tomit végül is szülei barátjai, a Hess házaspár nevelte fel.

Hetedik kép : Tomi imádkozik

Tomi nagy fekete kappelival a fején, hosszú pajesszal (oldal hajtinccsel), szemüveggel az orrán egy nagy könyvből imádkozik. Így néznek ki az ultraortodox vallásos zsidók. Lehet, hogy Tomi nagyapja is így nézett ki, habár a szülei már nem voltak vallásosak, s úgy néztek ki mint a nemzsidó szomszédjaik.

1. Miért így rajzolta le Tomi apja a kisfiát, aki 3 évesen még aligha tud könyvből imádkozni? Lehet, hogy Tomi utánozta valakit, akit látott így imádkozni?

Válaszadás irányai:

Lehetséges, hogy ezúton próbálja Tomi apja fiának megmutatni, hogy hogyan éltek nagyszülei, s talán imádkozásra bátorítani, hogy ne veszítse el hitét a jövőben.

Felsőtagozatosoknak:

Itt meg lehet világítani az identitás, az Istenbe és emberbe vetett hit kérdését, az ilyen embertelen körülmények között, s ennek fontosságát, úgy az egyén szempontjából, mint a közösségéből.

Gimnazistákkal megismertethetjük a náci ideológia fajelméletét, az antiszemitizmus jellegzetességeit, az előítéletek veszélyeit. Másrészt megismerhetjük a zsidó történelem és vallás alapjait.

Nyolcadik képsorozat: Mindaz, amit Tomi nem ismert

1. „Csip-csip, múúú, mee, vau-vau”. Háziállatok, melyeket Tomi sohase láthatott a gettóban, de meg kell hogy ismerjen egyszer, ha jobbra fordul a sorsa.
2. „Meleg és hideg országokat fogunk meglátogatni, ahol különböző emberek élnek, mint például az eszkimók.”
3. „Ezekre a helyekre különböző járművekkel lehet utazni; vonattal, repülőgéppel vagy hajóval.”
4. Vannak csodálatos tájak, ahol süt a nap, színes pillangók repdesnek a zöldellő pázsitok fölött. „Mindez nem legenda, hanem valóság”- írják Tomi szülei.
5. „És muzsikát is fogunk neked venni.”

Elemzés irányai:

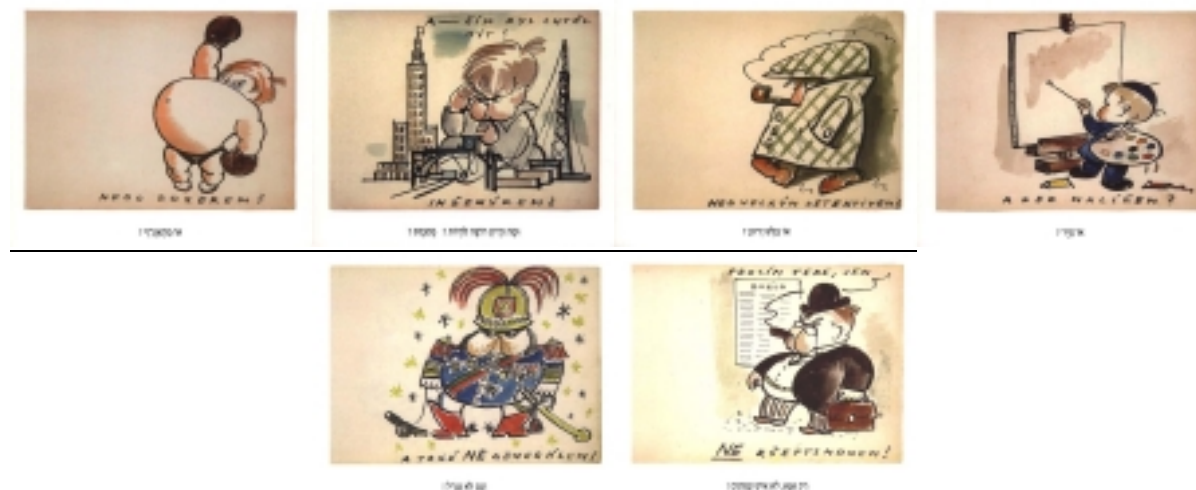
Ezekkel a képekkel a képzelet világát érinti Fritta papa, tudván azt, hogy a gyermekek képzelete színesebb, mint a sokszor megfásult felnőtté, s ezzel utat nyit a képzelet által való emlékezésre.

A képek Tominak szólnak, ezek a szülők üzenetei kisfiuknak, egy más, szép világról, ami létezett, s amit ismét fel kell építeni a jövőben. Nem csak a rossz létezik, volt és lesz is még szép és jó. Erre kell törekedni, ez a cél. A jövőbe látás lehetősége nemcsak a kisfiút gazdagítja, hanem a szülőket is megerősíti.

Kilencedik képsorozat: Mi leszek, ha nagy leszek?

„Talán mérnök, detektív, boxoló, festőművész, minden, csak ne légy kereskedő, vagy magasrangú katonatiszt”

Ezekon a képeken keresztül Tomi szülei útbaigazították Tomit, mintha a jövőjét próbálnák előrevetíteni.

1. Miért kell ilyen kisfiúnak pontosan meghatározni, hogy mi legyen vagy ne legyen belőle?

Válaszadási irányai:

Talán mert a szülők érzik, hogy nem érik meg Tomi felnőttkorát. De ennek ellenére megtanítják őt hinni magában és a jövőben, sőt még az értékrendszerét is segítenek felépíteni, megmondják, hogy szerintük mi a jó és mi a rossz.

Tomi végülis festőművész lett. Nagyon sok lengyelországi gettóban ahol 2-3 évig sínylődtek és reménykedtek a zsidók, folytatták tanulmányaikat, nyelveket tanultak, leérettségiztek abban a reményben, hogy a háború után szakmájuk legyen, hogy megélhessenek. Egyben a túlélés lehetőségében táplálja a hitet.

